

ВЛАДИСЛАВ СИРОКОМЛЯ — ПЕРЕКЛАДАЧ ШЕВЧЕНКА*

Поетичні твори Тараса Шевченка набули великої популярності не лише в Україні та Росії, а й далеко за їх межами. Вже у XIX ст. Шевченкові поезії перекладали багатьма мовами світу. Серед них почесне місце посідають польські переклади.

Сьогодні польською мовою перекладено понад двісті творів Т. Шевченка, більшість із них — уже кілька разів. Ці переклади розміщені в окремих збірках (їх понад десять), а також у часописах та різних виданнях. Варто згадати, що у 80-х роки XIX ст. перекладачами Шевченкових творів були такі видатні польські письменники, як С. Жеромський та Е. Ожешко. Жеромський переклав уривки вірша «Думи мої, думи мої...» і помістив їх у своєму «Щоденнику», датуючи 11.XI.1882 р.

Натомість Еліза Ожешко в 1887 р. у відгуку на п'єсу класика української драматургії Марка Кропивницького «Невільник» використала фрагмент Шевченкової поеми «Сліпий», який вона переклала, «дотримуючись рими і ритму».

Шевченкові твори швидко поширювалися на території Народної Польщі. В період останнього двадцятиліття в нових перекладах В. Слободника, М. Пехала, С. Струмпа-Войткевича, М. Яструна, В. Жираника, К. А. Яворського й інших було опубліковано багато поезій із «Кобзаря». Велика частина цих перекладів вийшла друком окремою збіркою «Тарас Шевченко. Вибрані твори» (Варшава, 1955) під редакцією В. Слободника та з післямовою і коментарями проф. М. Якубця. Відповідно, на особливу увагу заслуговують також нові переклади поезій Шевченка сучасних польських поетів, вміщені в українському варшавському щомісячнику «Наша культура» (1959, № 2; 1961, № 2–4). Вартісними також є переклади Мечислава Яструна («Пророк» і «Мені однаково...»), надруковані в цьому часопису.

М. Яструн перевершив мистецтвом перекладу своїх попередників — А.К. Блаховського, С. Твердохліба, К. Думанського та інших. Сподіваємось, що він відкриє польським читачам й інші поезії Шевченка. В останні роки у польському перекладі з'явилася і проза Т. Шевченка. У 1960 р. вийшла друком його повість «Прогулянка із задоволенням і не без моралі» у перекладі відомого популяризатора української літературної прози Є. Єнджеєвича. З нагоди 150-ї річниці з дня народження Т. Шевченка польські читачі мали можливість познайомитися з перекладами творів українського поета на шпальтах варшавського тижневика «Приязнь» (березень 1964, № 9–12). Згадані факти найкраще свідчать про те, що твори Шевченка дочекалися масової популяризації на території Народної Польщі.

Перші польські переклади Шевченкових творів сягають початку 60-х років XIX ст. Після того, як у Вільні були опубліковані такі переклади поезій Шевченка, як «Чого ти ходиш на могилу...», «Нащо мені женитися?..», «Ой на горі роман цвіте...» та поеми «Гайдамаки», які здійснив талановитий поет Леонард Совінський, з'явилися дві окремі збірки творів Шевченка у польському перекладі: одна — А. Го-

* Подаємо за: Teoktyst Paczowski. Władysław Syrokomla jako tłumacz Szewczenki // Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska (Sectio F) — Lublin, 1966. — S. 149–166.

жалчинського, друга — В. Сирокомлі. Віддаючи шану Шевченкові, Гожалчинський переклав польською мовою понад 20 найкращих віршів і поем.

«Я присвячую ці роботи, — писав він у передмові, — своїм співвітчизникам із повною впевненістю, що тим, що я зараз роблю, показуючи постать національного поета України у правильному світлі, я сплачую борг, який завинила моя нація, бо хто не вміє вшанувати чужу націю, той не шанує і своєї і є найбільшим деспотом, бо є деспотом думки».

Тривалий час переклади А. Гожалчинського були дуже популярними. Добре відомою серед польського суспільства була і збірка перекладів Сирокомлі, про якого йтиметься в цій статті.

Польський поет Владислав Сирокомля (Людвік Кондратович, 1823–1862) прославився своїми гавендами і ліричними віршами, в яких відтворював образи з життя селян та дрібної шляхти. До найвідоміших поетичних творів Сирокомлі належать: «Ян Демборог», «Янко-могильник», «Листоноша» та інші. Його твори були відомі й в Україні у перекладі М. Старицького. За словами українського критика І. Франка, Сирокомля був «талановитим і продуктивним поетом». Порівнюючи його з сучасним поетом В. Полем, І. Франко стверджував: «Сирокомля мав більш живе відчуття реальності, ніж Поль, його нариси мають більше крові й нервів, хоча він і представляв життя дрібної шляхти у рожевому світлі, він не заплющує очі на її вади («Бив селян палкою, напоював горілкою, мав орендаря, з яким розмірковував над тим, чи буде війна, чи настане час спокою».) З особливим задоволенням він змальовував поста- ті шляхти, яка боролася під командуванням Наполеона, ніде не прославляв шляхет- ської зарозумілості, як це робив Поль («Спогади Бенедикта Вінницького»»).

Заслуговують на увагу і твори Сирокомлі, які ставали на захист польських селян, що вимагали скасування кріпацтва. Сирокомля був поетом-демократом. Варто зазначити, що автор «Яна Демборога» у низці своїх віршів говорив про роль співця, в чому він дуже схожий на Шевченка. Одним із найкращих віршів цього циклу є «Сільський лірник» (1852). В. Спасович, інтерпретуючи цей вірш, стверджував, що «Кондратович ставив собі за мету і завдання бути поетом не лише національним, а, найголовніше, народним, обходячи літературні салони, бути улюбленцем не вибагливих людей, а простих. Із цього погляду він був рідний по духу Тарасові Шевченку, майже весь «Кобзар» якого він переклав польською мовою».

Далі Спасович звернув увагу на те, що ріднить Сирокомлю і Шевченка. «У обох, — писав він, — та сама простота і свіжість вражень, схоже замилювання природою досить убогої батьківщини, той самий реалізм у змальовуванні простих предметів, взятих переважно із сільського життя».

Спостереження Спасовича допомагають нам зрозуміти, навіщо, власне, Сирокомля зацікавився творчістю Шевченка і переклав багато його творів.

Книжечка, яка має 120 сторінок, під назвою «“Кобзар” Тараса Шевченка, переклав із малоросійської на польську В. Сирокомля» була надрукована у Вільні лише в 1863 р. Це було вже після смерті перекладача. На початку збірки розміщена коротка передмова.

«Тарас Шевченко, — читаємо в ній, — поет живий, відомий із цікавих життєвих перипетій, заслуговує на присвоєне йому ім'я першого співця України. Відчуваючи, що ще зарано вивчати життя і листи живого автора, ми без жодних досліджень переклали його «Кобзар», збірку дум і поем, які відзначаються зворушливістю, силою,

глибокою проникливістю і любов'ю до людей. Українська поезія, яка розпочала нову еру, не може бути нам байдужою».

У кінці передмови Сирокомля зазначив, що під час перекладу «Тарасової ночі» він пропустив кілька уривків і що не переклав поему «Гайдамаки». Видавець додав до передмови таку замітку: «Це написав перекладач, світла йому пам'ять, ще за життя Шевченка, котрий згодом теж відійшов у вічність».

До основної частини збірки увійшли такі Шевченкові твори у польському перекладі: «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «Тополя», «Причинна», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Катерина», «Наймичка», «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Тяжко-важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...».

Із передмови і доданої примітки видавця бачимо, що Сирокомля підготував цю збірку ще за життя Шевченка, перед 10 березня 1861 р. (дата смерті українського поета). До цього часу «Кобзар» налічував уже три видання: перше — 1840 р., друге — 1844 р. і третє — 1860 р. Варто зазначити, що порядок перекладених творів Сирокомлі відповідає розміщенню творів Шевченка у третьому виданні «Кобзаря». Сирокомля, окрім поеми «Гайдамаки», про що він писав у передмові, поминав ще три твори: «Утоплена», «До Основ'яненка» і «Давидові псалми». Інші твори з видання «Кобзаря» 1860 р. він переклав.

Існують й інші спільні риси між «Кобзарем» 1860 р. і збіркою перекладів Сирокомлі. Ліричні поезії «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Тяжко-важко в світі жити...», «Нащо мені чорні брови...» у третьому виданні мають заголовки «Думка», що також повторив Сирокомля. У третьому виданні «Кобзаря» у творах «Перебендя» та «Іван Підкова» немає присвяти «Є.П. Гребінці» та «А.І. Штернбергу», у збірці Сирокомлі їх також немає. Порівняймо тексти польських перекладів з окремими виданнями «Кобзаря». Зв'язок із третім виданням Шевченка висвітлює текст перекладу вірша «Думи мої, думи мої...». В обох збірках немає частини цього вірша від слів «Чорнії брови» до «Карай того, Боже» (рядки 29–100). Її викинула цензура, у перших же двох виданнях «Кобзаря» вірш був надрукований повністю. Порівняймо інші окремі частини вірша з перших трьох видань «Кобзаря» Шевченка і перекладів Сирокомлі.

В оригіналі Шевченка (видання 1840 р.):

«Білий ус, стару чуприну...» («Перебендя»)
«Ні з ким веселитись...» («Думка»)

У виданні 1844 р.:

«Білий ус, стару чуприну...»
«Ні з ким веселитись...»

У виданні 1860 р.:

«Сивий ус, стару чуприну...»
«Ні з ким говорити...».

У перекладі Сирокомлі:

«W siwe wasy i czuprynę...»
«By przemówić kilka słów».

Порівняння текстів польського перекладу з оригінальними виданнями Шевченка свідчить, що Сирокомля користувався третім виданням «Кобзаря». У зв'язку з цим можна стверджувати, що він переклав Шевченкову поезію після виходу третього видання «Кобзаря», ще за життя українського поета, тобто в період із середини січня 1860 р. до 10 березня 1861 р. У цей самий час деякі твори Шевченка переклав Л. Совінський. Рецензію на третє видання «Кобзаря» Шевченка написав Т. Падалиця у травні 1860 р. Хоча А. Гожалчинський опублікував свої переклади творів Шевченка в 1862 р., він працював над ними, як видно з його передмови, після смерті Шевченка, а отже, пізніше від Сирокомлі. Звідси висновок, що В. Сирокомля (якщо не брати до уваги окремих перекладів Совінського) першим уклав повну збірку поезій Шевченка, надруковану лише в 1863 р.

Рецензія на збірку Сирокомлі «“Кобзар” Тараса Шевченка» з'явилася невдовзі після того, як вона була надрукована у часопису «Варшавська бібліотека» (1863, I, с. 369–374). Рецензент сховався під псевдонімом «F». Роком раніше цей самий критик негативно оцінив поему Шевченка «Гайдамаки» у перекладі Л. Совінського.

Професор М. Якубець висловив думку, що, найімовірніше, цим рецензентом був Ф. Фаленський. До Сирокомлі, як перекладача Шевченка, рецензент поставився з повагою і повним визнанням. У його рецензії йшлося значно більше про самі твори Шевченка, ніж про їх переклади. Хоча рецензент назвав Шевченка «першорядним поетом», підкреслюючи такі риси його творчості, як народність і поетичну майстерність, однак не дав справжньої оцінки творам на історичні теми. Найбільшу увагу присвятив поемам на суспільно-побутову тематику. Твір «Наймичка» він визнав за «вершину сили українського пророка». Ліричні поезії Шевченка, на думку рецензента, різноманітні з погляду змісту і форми. Він не бачив серед них посередніх творів. Рецензія закінчувалася схваленням перекладу охарактеризованих творів: «Ми вважаємо, що було б зайвим говорити про переваги перекладу. Ім'я Сирокомлі рятує нас у цьому відношенні».

Таке категоричне твердження без наведення конкретних доказів не могло задовольнити читача. Рецензент виконав своє завдання не повністю — не показав художньої вартості перекладів Сирокомлі.

Невдовзі Г. Баттаглія коротко, але докладно оцінив характер перекладів Сирокомлі. За його оцінкою, переклад «Кобзаря», який виконав Сирокомля, «гарний, хоча місцями дуже вільний». Переклади Гожалчинського детальніше передавали український оригінал, тому Баттаглія писав: «Ми рекомендуємо його читачам більше, ніж переклади Сирокомлі, які місцями хоча й поетичніші, однак втрачають первинний характер Тарасових поезій». Пізніше думки Баттаглії підтвердили й інші вчені.

Востаннє про переклади Сирокомлі широко висловлювались такі українські літературознавці, як Г. П. Кочур і Г. Д. Вервес. Вони сконцентрували увагу на відповідностях і невідповідностях перекладу й оригіналу, віддавши належне й праці польського перекладача.

Ось що писав Г. П. Кочур: «Переклади Сирокомлі залишають після себе подвійне враження. Будучи талановитим поетом, Сирокомля часом доходить до яскравого образу, досягає легкості ліричного героя. Не підлягає сумніву і його глибока шана до Шевченка, до якого він частково наближається у демократичних мотивах власної творчості. Хоча Сирокомля виявився дуже плідним перекладачем, він позбавлений уміння перевтілюватися...».

Далі, порівнюючи уривки поеми «Наймичка» і їх переклад, Г. Кочур зробив висновок, що деякі деталі та образи Сирокомля переказав не дуже сумлінно через надмірну розлогість. На думку критика, застарілі переклади Сирокомлі не підходять для сучасного польського читача. При цьому він додав, що «щирі наміри перекладача не підлягають сумніву, як не підлягає сумніву історична заслуга Сирокомлі, одного з перших поетів, які по змозі знайомили польського читача з творчістю Шевченка».

Спостереження і висновки Г. Кочура спираються, здебільшого, на матеріалі поеми «Наймичка»; приклади з інших перекладених текстів, якщо не рахувати примітки про ритміку ліричних віршів «Нащо мені чорні брови...» і «Тяжко-важко в світі жити...», він не цитує. А щоб показати художню вартість перекладів, які зробив Сирокомля, необхідно проаналізувати всі його переклади віршів «Кобзаря». Поки ми розглядаємо це питання, коротко зупинимося на перекладах творів інших поетів, якими займався Сирокомля.

Коли Сирокомля зацікавився «Кобзарем» Шевченка, він уже мав перекладацький досвід. У перші роки своєї творчості він також перекладав польською мовою латинськомовні твори польських поетів XVI–XVII ст.: К. Яницького, Я. Кохановського, С. Кльоновича, С. Шимоновича та С. Сарбевського. Дещо пізніше він опублікував переклади віршів О. Пушкіна, М. Некрасова, І. Нікітіна та інших поетів. М. Білик, який докладно проаналізував поему С. Кльоновича «Роксолана», стверджував, що переклад Сирокомлі польською мовою є «вільним перифразом». Твори Шевченка, які Сирокомля переклав польською, містять багато матеріалу для характеристики його творчого методу.

Сирокомля з ентузіазмом поставився до «Кобзаря» Шевченка 1860 р. видання, куди увійшли твори, в яких оспівується давня і сучасна Україна. Вірші «Думи мої, думи мої...» і «Перебендя» є своєрідним переспівом усього «Кобзаря». У них розповідається про завдання національного співця. В поемах «Катерина», «Наймичка», в баладах «Причинна» і «Тополя», а також у ліричних піснях «Тече вода в синє море...», «Вітре буйний, вітре буйний...», «Тяжко-важко в світі жити...» і «Нащо мені чорні брови...» відображено кріпацьке життя селян, особливо тяжка доля сільської жінки. Тему боротьби козаків проти шляхти і турків порушено у поемі «Тарасова ніч», а також у віршованих оповіданнях «Іван Підкова» і «Гамалія». Усі ці твори Сирокомля зробив доступними польському читачеві.

Порівняння перекладів Сирокомлі з оригіналом дає підставу для низки зауважень. Почнімо з поем на суспільно-побутову тематику. Такі твори для Сирокомлі як поета були дуже близькими, оскільки матеріал для своїх гавенд він черпав із життя людей. Щоб показати художню вартість перекладу Сирокомлі, порівняймо уривок із поеми «Катерина», де описується тяжка доля зведеної паном сільської дівчини (у дужках далі подаються номери рядків оригіналу та перекладу. — Р. Р.):

У перекладі Сирокомлі:

Siedzi ojciec w końcu stołu,
Na rękach pochyły,
Ciężko дума — bo staremu
Boży świat niemiły.
A opodal siedzi matka
Na dębowej skrzyni,
Cichym głoseм gromi córkę
I wyrzuty czyni (62).

У Шевченка:

Сидить батько кінець стола,
 На руки схилився;
 Не дивиться на світ божий:
 Тяжко зажурився.
 Коло його стара мати
 Сидить на ослоні,
 За сльозами ледве-ледве
 Вимовляє доні (32).

Сирокомля повністю передав зміст і образність оригіналу, хоча й із незначними змінами (в останніх рядках використано засіб компенсації). Розмір вірша, жіночі рими і перехресне римування збережені. Переклад цього вірша можна вважати поетичним.

Однак не всі частини цієї поеми Сирокомля переклав так докладно. Процитуємо частину останніх рядків твору:

У перекладі Сирокомлі:

Grosz dostało z pańskiej łaski;
 Pan popatrzał na Iwanka,
 Jakby jaka niespodzianka...
 Jak by coś mu myśli mroczy
 I odwraca w stronę oczu.
 Piękna pani wzrok wyteżęza
 Na Iwanka, to na męża.
 Och, zły ojciec poznał syna,
 Z oczu matkę przypomina;
 Ale milczy, rusza głową (87).

У Шевченка:

Дає гроші Івасеві,
 Дивується пані.
 А пан глянув... Одвернувся...
 Пізнав, препоганий,
 Пізнав тії карі очі,
 Чорні бровенята...
 Пізнав батько свого сина,
 Та не хоче взяти (46).

Порівнявши тексти, бачимо, що перекладач розширив палітру образів і певні деталі, але не зумів дотриматися стислості та художньої простоти творів Шевченка. Ритміка перекладу закодована у 8-складовому силабічному вірші й простих римах, що відрізняє його від оригіналу. А взагалі переклад звучить добре завдяки його художній цінності.

Г. П. Кочур звернув увагу на вільний переклад Сирокомлі поеми «Наймичка». Із цим твердженням можна погодитися. Однак критик забув про певну поетичну пере-

вагу перекладу. Ось так звучить один із найкращих фрагментів поеми (II) порівняно з оригіналом (I):

I

Dziadek i babka jednej niedzieli
 Na niskiej przyźbie sobie siedzieli
 Ubrani biało aż patrzeć miło;
 A na niebiosach słońko świeciło,
 Ani chmureczki, ani wietrzyka,
 Rajaska pogoda duszę przenika.
 Bolesne dumki i smutek chory,
 Gdzież się ukrły, jak zwierz do nory (96).

II

I дід, і баба у неділю
 На призьбі вдвох собі сиділи
 Гарненько, в білих сорочках.
 Сіяло сонце, в небесах
 Ані хмариночки, та тихо,
 Та любо, як у раї.
 Сховалося у серці лихо,
 Як звір у темнім гаї.

Процитований уривок перекладу з погляду змісту відповідає тексту Шевченка і передає його радісний настрій, але різноманітність ритміки оригіналу Сирокомля змінив на однотипний 10-складовий силабічний вірш.

Однак, як приклад, можна навести і такі уривки, в яких докладно передана віршована структура твору Шевченка.

Ось початок поеми у Шевченка:

У неділю вранці-рано
 Поле вкрилося туманом;
 У тумані, на могилі,
 Як тополя, похилилась
 Молодиця молодая.
 Щось до лона пригортає
 Та з туманом розмовляє (310).

У перекладі Сирокомлі:

Chmurny ranek był w niedzielę,
 Ponad polem mgła się ścięła;
 Na mogile wśród pola
 Coś się chysta jak topola

To niewiasty postać blada
 Coś do łona ciśnie rada,
 Coś z rannemi mgłami gada (91).

Якщо говорити про зміст, перекладач уміло відтворив образ молодої нареченої, хоча і додав дещо від себе. Загалом Сирокомля був схильний до розширення змісту.
 У Шевченка:

Тихий, тихий Дунай!
 Моїх діток забавляй.
 Ти, жовтенький пісок,
 Нагодуй моїх діток;
 І скупай, і сповий,
 І собою укрий! (311)

У Сирокомлі:

— Och, Dunaju, ty rzeko!
 Nieś me dzieci daleko,
 Niech pobawią sie mali
 Pięknem sackiem twej fali.
 A ty, piasku i trawko,
 Bądźcie dla nich zabawką.
 Piasek bawi...pobawi...
 I kołyskę im sprawi;
 Nad kołyską — opona
 Będzie trawa zielona. (93)

Часткове відходження від оригіналу і водночас його детальне відтворення — це риса, характерна для перекладу творів Шевченка на історичну тематику та балад.

Переклад історичної поеми «Тарасова ніч» не дає чіткого уявлення про боротьбу козаків зі шляхтою, у перекладі пропущено 68 рядків оригіналу. Одну частину викреслила цензура з видання «Кобзаря» 1860 р. (рядки 15–40, 69–72 і 139–140), з якого перекладав Сирокомля, другу опустив сам перекладач (рядки 57–60, 103–104, 117–132 і 141–154), ймовірно, для того, щоб не наражатися на гнів шляхти. Зміст перекладу відповідає українському тексту, хоча в деяких місцях трапляються невеликі спрощення і додатки. Віршована форма, впроваджена Сирокомлею, значно відрізняється від форми Шевченкових віршів. Для того, щоб це проілюструвати, процитуємо перші рядки поеми в оригіналі (I) й перекладі (II):

I

На розпутті кобзар сидить
 Та на кобзі грає;
 Кругом хлопці та дівчата —
 Як мак процвітає (63).

II

Znów na rozdrożu widać kobzarza,
 Jak staroświeckie pieśni powtarza,
 Dziewczęta, chłopcy, w całej gromadzie,
 Zakwitli przy nim jak maki w sadie.

Зміна пісенної ритміки (так званого коломийкового вірша) на 10-складовий силабічний епічний вірш не передає колориту поеми Шевченка.

Докладніше Сирокомля відтворив ритміку творів «Гамалія» та «Іван Підкова». Твір під назвою «Гамалія», в якому розповідається про переможний похід козаків на Царгород і визволення полонених із турецької неволі, розпочинається такими рядками:

Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
 Із нашої України!
 Чи там раду радять, як на турка стати,
 Не чуємо на чужині.

Ой повій, повій, буйнесенький вітре,
 Та й з Великого Лугу,
 Суши наші сльози, заглуши кайдани,
 Розвій нашу тугу (199).

А ось як переклали цей плач невільників Гожалчинський (1) і Сирокомля (2):

1

Oj niema, niema niwiatru, ni fali
 Od ojczystych poli.
 Czy tam radzą teraz iść bojem na Turka,
 Nie wiemy w niewoli.
 Oj powiej, powiej od Wielkiego Ługu
 Wiersze hen przez morze,
 Łzy osusz tęsknoty, kajdan tych brzęki
 Ucichną wraz może.

2

Nie ma, nie ma wietru i fala nie bije
 W naszej Ukrainie;
 Może radę radzą na tureckiej szyje,
 Ale głos jej ginie.
 Od Wielkiego Ługu, przez szerokie łany,
 Zawiej, cichy wietrze.
 Niech tęsknota minie, ucichną kajdany,
 Niech się łza obetrze (40).

Гожалчинський більш детально передає зміст і віршовану форму твору Шевченка, ніж Сирокомля, але його переклад менш поетичний. У перекладі Гожалчинського надто виразною є дослівність, не дуже гарно звучить неправильна форма «rolі» замість «ról». До перекладу Шевченкової поезії Сирокомля підходив творчо. Він намагався правильно переказати читачеві пейзажі й образи оригіналу, хоча в окремих випадках припускався неточностей; крім того, любив деталізувати.

Л. Совінський, перший популяризатор творів Шевченка серед поляків, перекладав детальніше, ніж Сирокомля. Його допомагало хороше знання української мови та літератури, а також ретельне вивчення історії і життя українського народу. Це все було завдяки тому, що Совінський мешкав в Україні, навчався у Київському університеті, а його мати була селянкою. Натомість Сирокомля не мав можливості ретельного пізнання української культури. У передмові до «Кобзаря» Тараса Шевченка він зізнається, що до перекладу підійшов «без будь-якого дослідження», що позначилося на якості його перекладів. Порівняймо великий уривок твору «Гамалія» (I) із перекладами Совінського (II) і Сирокомлі (III):

I

У туркені, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! Море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості (200).

II

Hej, u Turyka z tamyryj strony
Chata na pomoście,
Haj! Haj! Morze graj,
Rycz, ryj, skały rwij!
Pojedziemy w gości.

III

Hej! U Turków z tamtej strony
Chaty na pomoście.
Grajże, morze graj!
Płyniemy w tamten kraj!

Переклад Совінського адекватний і художній. Приклад Сирокомлі спрощений, у ньому опущено рядок: «Реви, скелі ламай». Також є і вдалі частини перекладу цього вірша. «Гамалія» у перекладі Сирокомлі належить до найкращих його досягнень, хоча деякі фрагменти перекладені досить поверхово.

Із віршем «Гамалія» споріднений поетичний твір «Іван Підкова», в якому Шевченко описав похід козаків на Царгород під керівництвом Івана Підкови. Г.Д. Вервес, аналізуючи переклад Сирокомлі, помітив відхилення від оригіналу на початку і наприкінці твору. На цій підставі він зробив висновок, що «ми маємо тут оповідання не про похід козаків

на човнах, а мрію пана Івана — привабливу і пекучу». Сирокомля справді назвав Івана Підкову, козацького отамана, «паном Іваном» і трохи скоротив твір, а також додав дещо від себе, проте лише на початку і в кінці перекладу; однак це не змінило основного змісту. Основну частину твору — похід запорожців та їхній героїзм — він відтворив правильно. Щоб не бути голослівними, цитуємо уривок з оригіналу (I) і перекладу (II):

I

Чорна хмара з-за Лиману
 Небо, сонце криє.
 Синє море звірюкою
 То стогне, то виє.
 Дніпра гирло затопило.
 «Ануге, хлоп'ята,
 На байдаки! Море грає —
 Ходім погуляти!»
 Висипали запорожці —
 Лиман човни вкрили.
 «Граї же, море!» — заспівали,
 Запінились хвилі.
 Кругом хвилі, як ті гори:
 Ні землі, ні неба.
 Серце мліє, а козакам
 Того тільки й треба (61).

II

Czarną chmurę wicher niesie
 Z Limanu wybrzeży
 Sine morze, jak zwierz w lesie,
 Ryczy, to się jeży.
 Gardziel Dniepru już rozlany, —
 Chłopczy! Hej! Do wiosła!
 Siądziem w czajki, pójdziem w tany,
 Byle woda niosła!
 Wypłynęło Zaporoże,
 Aż liman czarnieje,
 Grajze teraz, sine morze!
 Niechaj wiatr zawieje!
 Bije fala, płyńce zdrowi,
 Ni ziemi, nie nieba,
 Aż drży serce — Kozakowi
 Tego tylko trzeba (37–38).

Видно, що Сирокомля зберіг не лише образи, а й тропи оригіналу (епітети «звірюкою то стогне, то виє» — «jak zwierz w lesie ryczy, to się jeży»; переносне значення «граї

же море» — «graj że ... morze»). Подібне трапляється і в інших частинах перекладу. Для яскравого відтворення місцевого колориту в перекладі використано низку українізмів («w kitajkę» — «в китайку»; «lichy» — «лихо»; «wraże» — «враже»; «kurzy» — «кури»). Попри те, що Сирокомля вніс певні зміни і додатки, про які ми згадували, він належним чином передав зміст поезії Шевченка. В баладах «Причинна» і «Тополя», де Шевченко описував переживання і безвихідну ситуацію сільської дівчини в суспільних умовах тогочасної реальності, переважає правильне відтворення оригіналу. Для прикладу візьмімо першу баладу.

У Шевченка:

Така її доля... О боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькїі очі?.. Прости сироту!

Вона все ходить, з уст ні пари.
Широкий Дніпр не гомонить:
Розбивши, вітер, чорні хмари,
Ліг біля моря одпочить (4–5).

У перекладі Сирокомлі:

Taka jej dola... O Boże mój miły
Za co jej młodość kazałeś tak srodze?
Czemu kazałeś pokochać nad siły,
Kozackie oczy?...O! przebacz niebodze!

Ona błądzi — Dniepr ponury,
Cicho milczy — duma snadz.
Wicher rozbił czarne chmury,
I układa morze spać (20–21).

Поетичність — невід’ємна риса творчості Сирокомлі, він застосовує вдалі засоби поетичної компенсації, замінює слова «Ліг біля моря одпочить» (йдеться про Дніпро) на «I układa morze spać» («I укладає море спати»), що свідчить про його образне мислення. Однак у перекладі є такі моменти, які можна було б опрацювати краще, наприклад, опис бурі на початку балади. Тут і всюди можна знайти очевидне розширення оригінального тексту.

Сирокомля, як перекладач твору «Тополя», перевершив свого попередника А. Гожалчинського. Переконаймося в цьому, порівнявши початок обох перекладів з оригіналом: Шевченко:

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

Стан високий, лист широкий
 Марно зеленіє,
 Кругом поле, як те море
 Широке, синіє (48).

Переклад Гожалчинського:

Po dąbrowie wicher wieje,
 Przeleci przez pole,
 Ponad drogą aż do ziemi
 Pohyla topolę.
 Rozłożysta — i wyniosła -

Liściem zielenieje,
 Wkoło pole, jak szerokie
 Morze, majaczeje.

Переклад Сирокомлі:

Wieje wicher, wieje srodze,
 Aż szumi dolina,
 Bije w topol, co przy drodze
 Aż ku ziemi zgina,
 Kształt jej wzniosły, liść szeroki.

Po cóż się zieleni,
 Jakby morze legła niwa
 W dalekiej przestrzeni (8).

Віршована форма обох цих перекладів відповідає оригіналу, однак щодо змісту й образності твору переклад Сирокомлі більше наближений до Шевченкового твору, ніж Гожалчинського.

Із епічних творів збірки варто коротко обговорити переклад вірша «Перебендя», який здійснив Сирокомля. У перекладі твору нас захоплює передусім те, що тут точно передані слова Шевченка, наприклад:

У Шевченка:

Вітер віє-повіває,
 По полю гуляє.
 На могилі кобзар сидить
 Та на кобзі грає.
 Кругом його степ, як море
 Широке, синіє (26).

У перекладі Сирокомлі:

Przez szerokie polne łąny,
 Wieje wicher rozhulany,
 Kobzarz siedzina kurhanie,
 I gra piosnkę nieprzerwanie,
 Step, jak dojrzy ludzkie oko,
 Legł błękitno a szeroko (5).

Заслужують на увагу вдалі засоби компенсації, вжиті в перекладі: «On im pieśnią wzmacnia siły», «Już to dumka w kraj świata żegluje na chmurze», «Potem krwawą łzę wyciśnie». Їм в оригіналі відповідають: «Він їм тугу розганяє», «А думка край світа на хмарі була», «А на журбу зверне». Поряд із цими позитивними рисами перекладу одночасно знайшлися і непотрібні розширення і неточний переклад назв кількох пісень. Однак перекладач правильно охарактеризував народного співця («Перебендя»).

Із «Кобзаря» Шевченка 1860 р. Сирокомля переклав п'ять ліричних творів, назвавши їх, як і автор, думами. Подібно до епічних творів, перекладач у поетичний спосіб відтворив оригінальний текст ліричних віршів. Порівняймо перші та останні рядки ліричного твору «Тече вода в синє море...» (I) із перекладом Сирокомлі («Rzeka ciągle, choć powoli...», II):

I

Тече вода в синє море,
 Та не витікає,
 Шука козак свою долю,
 А долі немає.

Сидить козак на тім боці,
 Грає синє море.
 Думав, доля зустрінеться —
 Спіткалося горе.
 А журавлі летять собі
 Додому ключами.
 Плаче козак — шляхи биті
 Заросли тернами (14).

II

Rzeka ciągle, choć powoli
 Wpada w sine morze,
 Szuka kozak swojej doli
 A znaleźć nie może.

Fale morskie! Płynicie w pole
 I brzegami trzęście:
 Kozak marzył spotkać dolę,
 A spotkał nieszczęście.

Już żurawie powracali,
W domu wytchnąć mogą,
Kozak płacząc poszedł dalej
Swą ciernistą drogą (28–29).

Взагалі Сирокомля добре переказав зміст оригіналу, майстерно переклав деякі рядки, наприклад, два останні. Проте можна зазначити, що перекладач випустив деякі рядки («Та не витікає» та «Сидить козак на тім боці»), які є важливими ланками для змісту цього твору, додавши дещо від себе. Такий спосіб перекладу наближує переклад вірша «Тече вода в синє море...» до перифразу. Схожий характер також мають переклади ліричних творів «Тяжко-важко в світі жити...» («Och! Nie znacie, och nie znacie...») і «Нащо мені чорні брови...» («Poco u mnie czarne brewki...»), хоча натрапляємо і на деякі вміло перекладені рядки.

Далі, ніж у цих двох віршах, Сирокомля відійшов від оригіналу у творі «Вітре буйний, вітре буйний...» («Wujny wietrze»). Цитуємо уривок:

Шевченко:

Тогді неси мою душу
Туди, де мій милий;
Червоною калиною
Постав на могилі.
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати —
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.
І квіткою, й калиною
Цвісти над ним буду,
Щоб не пекло чуже сонце,
Не топтали люде.
Я ввечері посумую,
А вранці поплачу.
Зійде сонце — утру сльози —
Ніхто й не побачить (9–10).

Сирокомля:

Zanieś wietrze moją duszę,
Dzie grób jego, ja na łonie,
Chcę kaliną być zieloną;
Lżej mu będzie w obcej stronie,
Pod gałęzi mych osłoną.
Ukochanej jego głowy,
Cudze słońce nie zapali.
Będę kurhan strzec grobowy,
By go ludzie nie deptali,
W wieczór za nim modłę wniosę,

Z rana trysnę łąż rozpaczy,
 Wejdzie słońce — strzepne rosę,
 I nikt łez mych nie zobaczy (31).

Сирокомля, як показує порівняння текстів, зробив тут вільний переклад. Л. Совінський у 1861 р. переклав фрагменти цього вірша краще. Процитований вище уривок у Совінського звучить так:

Wtenczas ponieś duszę moją
 Tam, gdzie mój jedyny,
 I postaw, mię na mogile,
 W postaci kaliny,
 Lżej mu będzie w odcym polu
 Odpoczywać w ziemi;
 Luba jego otuli go
 Kwiatkami rżęsnymi.
 Niechaj kwiatki i kalina
 Nad głową mu szepczą;
 Słońce obce nie tak dojmie
 I ledwie nie zdepczą.
 A wieczorem pogwarzę z nim,
 Raniutko zapłacę.
 Zejdzie słońce — otrę łezki,
 I nikt nie zobaczy.

Сирокомля, як перекладач Шевченка, хоча і впроваджував певні зміни, але намагався зберегти головну ідею змісту, основні образи, а також форму оригіналу. Про це свідчить переклад вірша «Думи мої, думи мої...». Ось окремі уривки:

У Шевченка:

Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 Нащо стали на папері
 Сумними рядами?..

В Україну ідіть, діти!
 В нашу Україну,
 Попідтинню, сиротами,
 А я — тут загину.

Привітай же, моя ненько,
 Моя Україно,
 Моїх діток нерозумних,
 Як свою дитину (21–24).

У перекладі Сирокомлі:

Dumki moje! Zle mnie z wami,
Zle mniez moim szalem.
Po co ja was literami na karcie spisałem?
Lećcie, dumki, roju złoty,
Lećcie w Ukrainę,
Może przyjmie ktoś sieroty,
A ja tutaj zginę.

Ukraino! Moja matko!
Gdy ten rój przyleci,
Opiekuj się ich gromadką,
Jako własnych dzieci! (1–2)

Проаналізовані переклади Шевченкової поезії дають підставу зробити певні узагальнення. Заслугою Сирокомлі є те, що він уперше переклав польською мовою такі твори Шевченка, як «Перебендя», «Причинна» і низку ліричних творів. Інші перекладені ним вірші («Катерина», «Наймичка», «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія» і «Тополя») вже були відомі польському читачеві зі збірки А. Гожалчинського.

Сирокомля більш докладно перекладав поеми, віршовані оповідання і балади, ніж ліричні вірші, які наближалися у нього до перифразу. Частково це можна було пояснити тим, що у власній творчості Сирокомля в основному займався епікою.

Усім перекладам із «Кобзаря» Сирокомля надавав своєрідного колориту, не раз переробляв оригінал, змінював деталі, що послаблювало конкретність образів поезій Шевченка. Однак переклади Сирокомлі заслуговують на позитивну оцінку. Їх невід'ємною рисою є поетичність, часте застосування засобів компенсації. Сирокомля, на відміну від Гожалчинського, був справжнім поетом, тому художньо передавав красу Шевченкової поезії, хоча в цьому він не сягнув рівня Совінського.

Переклади Сирокомлі витримали випробування часом, були надруковані в збірках не лише впродовж XIX ст., а й у новітній період. У варшавському виданні вибраних творів Шевченка (1955 р.) вміщено дев'ять перекладів Сирокомлі, що свідчить про їхню цінність. Сирокомля заслуговує на почесне місце в історії взаємних польсько-українських літературних зв'язків.

Переклад із польської Ростислава Радишевського